

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ. ЗВ'ЯЗОК СОЦІОЛІНГВІСТИКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ

УДК 81'1'27'06

СУЧАСНА СОЦІОЛІНГВІСТИКА : ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ЗАВДАННЯ

Галина Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
h_matsyuk@yahoo.com*

У статті порушено питання про зв'язок соціолінгвістики з новими дисциплінами, диференціацію предметного поля і відгалуження її нових розділів, формування теорії та метатеорії, оновлення дослідницької методики, формування ідіотетичного змісту соціолінгвістичного знання. Тенденції розвитку теорії розкрито на матеріалі різних соціолінгвістичних традицій. Виокремлено завдання української соціолінгвістики.

Ключові слова: теорія соціолінгвістики, соціолінгвістична традиція, методи соціолінгвістики, українська соціолінгвістика.

Із найновіших завдань мовознавчої науки, визначених у колективній монографії «Мова і мовознавство в духовному житті суспільства» (2007), відзначимо потребу створення «адекватної, науково обґрунтованої соціолінгвістичної концепції мовного розвитку в широкому історичному контексті» [1: 3]. Із формулювання очевидно, що наукове пізнання, ще донедавна релевантне в площині соціолінгвістики, тепер поширюється на мовознавство. За цим постає не просто взаємодія соціолінгвістики та лінгвістики, але й зростання актуальності соціолінгвістичного аналізу. Вперше за багато століть, оперуючи такими принципами опису мови, як антропоцентризм, функціоналізм, експланаторність та експансіонізм, мовознавство отримало шанс наблизитися до дійсності, воно ще ніколи так об'єктивно не ідентифікувало її (це та ж траєкторія в пізнанні, яку проходять фізика, медицина, генетика чи будь-яка інша наука). Оскільки в поступі мовознавства роль одного з дієвих засобів пізнання та опису дійсності покладено саме на соціолінгвістику, це породжує увагу до питань її теорії та методології, які потрібно серйозно обговорювати: від часу появи переломних праць після періоду радянської науки [2; 3; 4] подібні питання майже не цікавили дослідників.

Мета статті – з'ясувати тенденції розвитку теорії, про які засвідчують соціолінгвістичні традиції, і з цього широкого контексту сформулювати завдання української соціолінгвістики, яка повинна не просто розширити емпіричну базу чи створити нові теоретичні моделі опису української мовної дійсності, але й стати конкурентною з іншими соціолінгвістичними традиціями. (Приміром, західна соціолінгвістика подібні проблеми активно обговорює, див. шеститомний міжнародний збірник «Sociolinguistics. Critical Concepts in Linguistics» (2009) [5]).

У статті розглянемо: 1) зв'язок соціолінгвістики з новими дисциплінами; 2) диференціацію її предметного поля; 3) розвиток теорії та метатеорії, оновлення

дослідницької методики; 4) спеціалізацію соціолінгвістичного знання в національних традиціях; 5) завдання розвитку української соціолінгвістики. Ці питання допомагає розв'язати джерельна база, яку аналізуємо вперше, це різножанрові праці з різних соціолінгвістичних традицій, насамперед англомовної, а також болгарської, польської, російської та української.

Значення терміна *соціолінгвістика* передає коротка дефініція: це вивчення мови в її соціальних контекстах або вивчення соціального життя крізь призму лінгвістичних категорій [6: 1]. Мовознавці, які сформулювали теоретичні засади напряму в 60-х роках минулого століття, трактували соціолінгвістику як сферу знань про структуру мови і мовні зміни на основі щоденного мовного вжитку (У. Лабов); як вивчення мови стосовно суспільства (Р. Хадсон); як розкриття зв'язку між мовними та суспільними структурами (В. Брайт). Авторство терміна *соціолінгвістика* приписують американському дослідникові Х. Керрі [7: 13]. Однак подібні твердження зазнають ревізії. Наприклад, болгарський соціолінгвіст А. Пачев вважає, що термін свого часу використав Р. Хадсон у статті «Соціолінгвістика в Індії» (1939) [8: 261]. За нашими спостереженнями, термін *социологическая лингвистика* російській мовознавець Є. Поліванов вживав уже в 1927 р. [9: 233–237]. Тривалий час назва *соціолінгвістика* функціонувала разом з терміном *соціологія мови* Дж. Фішмана [10: 25–38]. На думку цього вченого, соціологія мови повинна вивчати взаємодію між вживанням мови і соціальною організацією поведінки, тому закономірно поставала низка тем для розгляду, починаючи від мовного використання аж до політики стосовно мови та її носіїв. У цьому контексті описова соціологія шукала відповіді на питання: хто розмовляє (або пише), якою мовою (або варіантом), з ким і що з цього виходить (об'єктом були соціальні зразки використання мови, поведінки і ставлення до мови в різних соціальних групах чи колективах мовців), а динамічна соціологія мови вивчала питання, що зумовлювали зміни в соціальному вживанні мови [10: 26–27].

1. Зв'язок соціолінгвістики з новими дисциплінами

Якщо вдатися до визначення соціолінгвістики в українській мовознавчій енциклопедії, то знайдемо застарілу версію зв'язків соціолінгвістики із соціологією, соціальною психологією, етнографією [11: 654]. Словник соціолінгвістичних термінів П. Траджила ще в минулому столітті деталізував зв'язок соціолінгвістики з більшістю дисциплін. Насамперед, з *антрополінгвістикою* (*anthropological linguistics*), завдання якої частково збігаються із завданнями антропології, напряму, який розглядає вживання мови в термінах спорідненості гіпотези Сепіра-Уорфа, вивчає лінгвістичне табу. Автор словника наголосив на зв'язку соціолінгвістики з *діалектологією*, яка не тільки аналізує сільські діалекти, але й описує діалектну диференціацію мовлення жителів міст; із *дискурс-аналізом* (*discourse analysis*), галуззю лінгвістики, що вивчає одиниці більші, ніж речення (як текст, бесіда), які сформовані під знаком взаємодії мови та суспільства. Цей напрям потрібно відмежувати від несоціолінгвістичного аналізу, яким є, для прикладу, лінгвістика тексту. На думку Траджила, соціолінгвістика має стосунок до *етнографії мовлення* (*ethnography of speaking*), напряму соціолінгвістики (водночас і антропологічної лінгвістики), що асоціюється з американською школою Д. Хаймса: у предметне поле аналізу потрапляють норми і правила вживання мови в міжкультурній комунікації, концепція комунікативної компетенції, а також теми: хто, що, кому сказав, які типи мови потрібно вживати в різних контекстах, як попросити або пожартувати, як довго дозволено мовчати, скільки повинна розмовляти одна людина, якою є мова привітань, прощань чи подяки. Також теорія соціолінгвістики формується під впливом ідей *геолінгвістики* (*geolinguistics*), цей

напрям ілюструють дослідження, що поєднали кількісний аналіз поширення слів чи вимови і територіальний чинник (тобто поширення ознаки) і які розглядають географічні аспекти мовного захисту (*language maintenance*), мовних змін та інші особливості просторових взаємозв'язків між мовою та діалектами (наприклад, географія поширення мов в Уельсі). Соціолінгвістику сьогодні не можна уявити без зв'язку з таким розділом науки, як *мовні контакти (language contact)*; цей напрям вивчає ситуації, коли дві чи більше групи мовців контактують у суспільстві, не використовуючи рідної мови як загальноприйнятої (їх описують за допомогою таких понять, як запозичення, зміна коду, мовні зміни, багатомовність, лінгва франка, піджинізація тощо). Є зв'язок із «світським мовознавством» (*secular linguistics*); цей розділ, пов'язаний з іменем У. Лабова, іноді ще відомий як квантитативна соціолінгвістика, чи кореляційна, він не відрізняється від інших видів лінгвістики, виникає на припущенні, що мовознавчі гіпотези, теорії ґрунтуються на аналізі мовлення пересічних носіїв (не лінгвістів), шляхом вивчення соціальних контекстів (за допомогою, наприклад, магнітофонних записів реальної мови). У формуванні теорії соціолінгвістики бере участь *соціальна психологія мови (social psychology of language)* – сфера вивчення зв'язків між мовою і суспільством, яка досліджує мовне ставлення і розглядає соціопсихологічні аспекти використання мови в міжособистісному спілкуванні (*face-to-face interaction*), для прикладу: як, до якої міри мовці можуть маніпулювати ситуацією за допомогою зміни коду [12: 68–69].

Звісно, згадані дисципліни, з якими контактує соціолінгвістика, мають свій предмет аналізу, категорійну базу, методіку, оперують власним ілюстративним матеріалом. Оскільки немає критеріїв розмежування предметних сфер аналізу мовознавчих дисциплін, виникає питання, що в таких випадках належить соціолінгвістиці? Саме той аспект, який виявляє й ілюструє стійкий корелятивний зв'язок між мовою та конкретною ознакою суспільства.

Цю багатовекторність зв'язку соціолінгвістики з іншими науками підтверджують тематичні групи термінів: крім терміносистеми соціолінгвістики як ядра, напряму формують назви таких дисциплін, як *антропологія, діалектологія, прагматика, соціологія* тощо. Соціолінгвістичні терміни представлені за допомогою тематичних блоків назв, погрупованих навколо гіперонімів: *двомовність, багатомовність, норми вживання мови, діалектна і стилістична варіативність, мовні різновиди і соціальні групи, соціолінгвістика як сфера вивчення, літературна мова і мова меншин* [13: 5277–5305].

Перелік дисциплін, з якими пов'язана соціолінгвістика, щораз розширюється. Поглибилася взаємодія соціолінгвістики і *правничих дисциплін* (ця взаємодія є одним з аспектів юридичної лінгвістики). Наприклад, розвиток багатомовності у світі зумовив потребу опису соціолінгвістичної проблеми «мовні права людини», яку обговорювали на міжнародній конференції *World Conference on Linguistic Rights* в Барселоні (1996). Британський мовознавець П. Патрік у праці «Мовні права: соціолінгвістичний вступ» пояснює, чому соціолінгвістика зобов'язана розглядати питання про людські права і що дає лінгвістичний аналіз цих прав. Він наголошує на потребі соціолінгвістичної типології та мовних прав й виокремлює десять соціолінгвістичних аксіом, сформульованих внаслідок порівняльного вивчення мовних ситуацій. Оскільки дослідники вивчають роль мови в конструюванні соціальних контекстів, тобто тих шляхів, за допомогою яких мова будує і формує мовний вжиток, відображаючи соціальну дійсність, цей широкий підхід реалізує і соціолінгвістична типологія, іншими словами, лінгвістична екологія в соціальному просторі. Так, сучасні соціолінгвістич-

ні дослідження розширюють підхід до теоретичного і практичного поля людських прав загалом [14].

Розвивається взаємодія соціолінгвістики з теоріями математичних дисциплін. На секції «Невизначеність у соціолінгвістиці» (*Indeterminacy in Sociolinguistics*) XVIII Міжнародного соціолінгвістичного симпозіуму в Саузхемптоні (Великобританія, 2010) доповідачі з'ясували, як невизначеність пов'язується з ключовими питаннями соціолінгвістичної теорії – наприклад, наповненням лінгвістичних знаків соціальними значеннями. Невизначеність постає як: а) фундаментальна властивість соціолінгвістичних змінних, контексту, мовної ідентичності, партнерських структур; б) ресурс для мовця; в) можлива мета комунікативної практики. У цей же час усі форми невизначеності суперечать процесам соціолінгвістичної регуляції, про що свідчать текст, час і дискурс. Вивчення цієї незбіжності є перспективним, адже потрібно відповісти на низку питань: яку цінність вносить в соціолінгвістичну теорію постулювання фундаментальної невизначеності з увагою до соціолінгвістичних змінних; як зосередження на невизначеності артикулює з владою і соціолінгвістичним процесом; яких методологій і аналітичних стратегій ми потребуємо; які різновиди знаків потрібно розглядати; до якої межі письменники чи просто люди використовують невизначеність у комунікації і з якою метою, тобто які саме лінгвістичні/семіотичні ресурси люди використовують для цього [15: 64–67].

Зв'язок соціолінгвістики з кожною новою дисципліною чи навіть теорією постає як шанс створення щораз нового образу мови у стосунку до суспільства.

2. Диференціація предметного поля соціолінгвістики і відгалуження її нових розділів

Сьогодні уже не можна погодитися із міркуваннями Н. Мечковської про те, що предметна сфера соціолінгвістики охоплює такі три комплекси питань: види взаємодії між мовою і суспільством, соціально зумовлене варіювання мову різних вікових та соціальних груп (виокремлені досить умовно, тому що останні два пункти є похідними від першої взаємодії) [16: 5], оскільки досвід соціолінгвістичних досліджень переконує, що предметна сфера соціолінгвістики – змінна величина. Її зумовлює стан мовознавчої парадигми, яка, як законодавець, визначає рівень та аспекти пізнання мови, тим самим впливаючи на виокремлення об'єкта і предмета опису. Свої міркування обґрунтуємо на прикладі зміни предметного поля прикладної соціолінгвістики, на яку вплинули етнографічний та комунікативний підходи до розкриття мови.

У соціолінгвістичному словнику 1992 р. П. Траджил не фіксує терміна *прикладна соціолінгвістика*, хоча на час виходу словника у нього вже була однойменна праця (*Trudgill P. Applied Sociolinguistics, 1982*). Одна із книжок серії Оксфордського видання підручників для початкового вивчення розділів лінгвістики присвячена соціолінгвістиці. У передмові до неї автор, Б. Спольський (B. Spolsky), зазначив, що його праця може бути доброю базою для вивчення курсу прикладної соціолінгвістики. Правда, у словнику до цього підручника не виявилось терміна *прикладна соціолінгвістика*. Утім у тексті підручника сьомий однойменний розділ присвячено саме цій темі: автор розкрив традиційні ключові проблеми, зокрема питання мовної політики та мовного планування, питання нормативності мови, політику мовної освіти, поширення мов [17: 66–76].

Про те, що термін *прикладна соціолінгвістика* по-різному впроваджувався в контекст соціолінгвістичних традицій, свідчать інші праці. Наприклад, у словацькій мовознавчій енциклопедії (1993) розкрито зміст поняття *соціолінгвістика* шляхом висвітлення передетапу, розкриття суспільної природи мови у працях представників

різних шкіл, до переліку потрапили питання мовної ідентифікації великих груп населення, нормативні–ненормативні форми мови, мовна політика тощо [18: 413]. Хоча в болгарській енциклопедії із соціолінгвістики А. Пачева (теж 1993 р.) уже є самостійна словникова стаття до заголовного слова *прикладна соціолінгвістика* (рос. *прикладная социолингвистика*, англ. *applied sociolinguistics*). Термін позначає розділ соціолінгвістики, в якому вивчають результати емпіричних та теоретичних досліджень, які виникають під час розв'язання соціальних проблем щодо функціонування, розвитку і взаємодії мов в окремих країнах та регіонах; проблематика розділу охоплює конкретні проблеми двомовної освіти, білінгвізму, диглосії, мовної політики та мовного планування і навіть міжособистісної комунікації [8: 210–212]. Не дивно, що в праці із прикладної соціолінгвістики Д. Боксер розглянула останню з названих проблем, міжособистісну взаємодію [19].

Порівняємо предметну сферу прикладної соціолінгвістики, виокремлену у двох працях, Б. Спольського (1998) і Д. Боксер (2002), між якими чотири роки різниці і які написані з різних методологічних позицій, зокрема етнографічного та комунікативного підходів до мови. Якщо Б. Спольський вважає, що предмет прикладної соціолінгвістики становлять питання мовної політики, мовного планування, політики мовної освіти, політики мовного поширення, проблеми мовного імперіалізму, то Д. Боксер пов'язує предмет прикладної лінгвістики зі сферами діяльності, найважливішими для мовних спільнот: родиною, дружбою, релігією, освітою, роботою, у цих сферах і вивчаються усі можливі аспекти міжособистісної комунікації. Наприклад, у сфері «родина» дослідниця вивчала комунікацію між подружжям, лайку, засоби гумору, бурчання, розмову між батьками та дітьми; подібні питання розкрито за допомогою таких соціолінгвістичних категорій, як соціальна відстань, соціальний статус, влада; матеріалом слугували записи спонтанного мовлення. У сфері «релігія» авторка розглянула входження мовця в нові релігійні спільноти, функції релігійної бесіди (оскільки вони відрізняються від вітань, пояснень, вибачення), мову релігійних взаємодій (наприклад, засоби передачі парафіянам почуття комунікації між Богом і людиною) тощо. Д. Боксер переконує, що вивчення прикладної соціолінгвістики полягає в застосуванні критичного дискурсного аналізу (до речі, незалежно від дослідниці у той же час за допомогою дискур-аналізу розкриває проблему ідентичності і болгарський мовознавець П. Воденичаров) [20].

Зазначені підходи дають нам змогу виокремити предметне поле прикладної соціолінгвістики як навчальної дисципліни. Вважаємо, що прикладна соціолінгвістика – це розділ соціолінгвістики, орієнтований на практичне вирішення соціолінгвістичних завдань від регулювання певних процесів у суспільстві та прогнозування виходу з конфліктних ситуацій в умовах контакту різних мов до формулювання рекомендацій для успішного здійснення міжособистісної чи міжкультурної комунікації. Тому «в предметне поле прикладної соціолінгвістики потрапляють питання впровадження і регулювання вжитку мови/мов засобами кодифікації, питання ставлення до мови/мов у конкретній місцевості, регіоні чи країні, вивчення функцій мов у контексті двомовних (багатомовних), диглосійних ситуацій з метою вироблення стратегії раціональної мовної політики в державі, а також питання міжособистісної та міжкультурної комунікації у сім'ї, на робочому місці, у школі, студентському середовищі (тобто в соціумі), які потрібно знати з метою попередження чи розв'язку конкретних мовних конфліктів. Вибір проблеми для вивчення в контексті прикладної соціолінгвістики залежить від потреб соціуму та рівня висвітлення у соціолінгвістичній традиції – наскільки питання нове і чи було вже воно об'єктом аналізу» [21: 9].

Науковий інтерес до вивчення питань прикладної соціолінгвістики посилюється у зв'язку з активним входженням ідей нової лінгвістичної парадигми в навчальні програми філологічних факультетів та факультетів іноземних мов університетів України. Разом з тим, увага до питань соціолінгвістики загалом та прикладної зокрема означає наближення українського студента до досвіду навчальних програм європейських університетів, у яких практичні питання мовного співжиття розглядаються уже не тільки в курсі соціолінгвістики чи європеїстики (науки про культуру, мову різних європейських народів, що проживають в ЄС), але і європейської мовної політики.

Сказане дозволяє стверджувати, що можлива подальша диференціація предметного поля соціолінгвістики – очевидний факт.

З контексту соціолінгвістики виокремився окремий розділ, а тепер уже і новий напрям – *лінгвістичний ландшафт*, який вивчає мови населених пунктів. Термін *лінгвістичний/мовний ландшафт* ще є неологізмом в українській лінгвістиці, хоча в соціолінгвістичних традиціях ним послуговуються з кінця минулого століття. Термін *ландшафт* – запозичення з німецької мови (нововерхньонімецький відповідник із значенням «місцевість») є суфіксальним утворенням від *Land* – «земля, країна, ґрунт, рівнина» [ЕСУМ, т. 3: 190]. Якщо його відповідник *пейзаж* (запозичення із французької, де *paysage* є похідним від *pays* – «країна, земля, місцевість») [ЕСУМ т. 4: 328] ілюструє суб'єктивне сприйняття простору, наголошуючи на поетичних чи емоційних цінностях, то слово *ландшафт* виражає об'єктивний, швидше технічний зміст. Ці два виміри – суб'єктивний емоційний та об'єктивний і використовують у дослідженнях, посилюючи символічну та солідарну, інформаційну та комунікативну функції мовних знаків у просторі населеного пункту. Сьогодні напрям активно «обростає» новими дослідженнями про семантичні образи міст різних континентів і є засобом вивчення багатомовності. Одна з найновіших праць – «Linguistic Landscape in the City» (2010) [22] слугує прикладом опису соціолінгвістичної проблеми «мова міста», охоплюючи праці таких дослідників, як А. Павленко, яка описує лінгвістичний ландшафт Києва в діакронії, Е. Бен-Рафаеля, Е. Шохамі, М. Барні тощо.

Як відомо, мова населених пунктів – ще маловивчена проблема української соціолінгвістики. Тому перспективи використання ідей лінгвістичного/мовного ландшафту як напряму в соціолінгвістиці великі: історичний і сучасний підходи, відображення культурної спадщини, мовного вжитку, орієнтації і навіть мовної ситуації і мовної політики, комунікації, висловлювань тощо. За цим криються можливості аналізу проблеми *мова міста/села* за допомогою характеристик, створених з метою вияву особливостей, відмінностей. Вивчення мови населених пунктів передбачає увагу до ідей лінгвістики тексту, теорії соціальної та міжособистісної комунікації, залучення ідей історії, культурології, соціології, соціальної географії, психології тощо. В умовах глобалізації, що супроводжується впливом англійської мови, зростає роль регіоналізації та локалізації: міські оголошення, вивіски, реклама, назви вулиць та інші зразки, приміром писемного мовлення, сприятимуть розкриттю ідентичності мовця. Отже, в українській соціолінгвістиці реально виникає новий шлях опису актуальних і маловивчених категорій.

3. Розвиток теорії та метатеорії соціолінгвістики, оновлення дослідницької методики

Теорію соціолінгвістики формують ідеї, концепції як результати окремих авторів чи дослідницьких груп (до прикладу, колектив науковців під керівництвом британської дослідниці Рут Водак вивчає дискурс влади).

Довідники відзначають опозицію *макросоціолінгвістика* – *мікросоціолінгвістика* [8: 280; 127]. Макросоціолінгвістика аналізує мовні ситуації, мовну політику в умовах дво- і багатомовності, мовні конфлікти та мовні аспекти національно-визвольних рухів, національних відроджень, взаємостосунки між діаспорою та метрополією тощо у глобальному, континентальному, державному вимірах, у синхронії та діахронії. Мікросоціолінгвістика пояснює соціальну мотивованість мовних змін і їхні вияви в мовній поведінці, характері мовлення окремого носія, в основі – використання мови в різних соціальних групах з метою вияву механізму мовного варіювання. Оскільки мікросоціолінгвістика зважає на мовлення конкретної людини, її мовну біографію, психологію, етнічну та мовну самосвідомість, виникає потреба мати ще й психолінгвістичні дані, отримані за допомогою різних методик збору матеріалу, зокрема інтерв'ю, анкетування, опитування, документальних свідочств тощо. Проблеми мікросоціолінгвістики образно передає спрощена формула Д. Фішмана: хто розмовляє чи пише, якою мовою (або якою її формою), до кого, з якою метою [23: 129]. Зростає важливість питань діахронної соціолінгвістики, або історичної соціолінгвістики (*Historical Sociolinguistics*). Скажімо, у збірнику праць «The History of English in a Social Context. A Contribution to Historical Sociolinguistics» (2000) автори розглядають соціальний контекст конкретних значень слів у художніх творах, роль соціальних елементів у наголошених словах або модальні дієслова у граматиці та вжитку в конкретному столітті [24: 1–115].

Історичну соціолінгвістику не можна ототожнювати з питаннями історії соціолінгвістики, яка вивчає генезу висвітлення причиново-наслідкових зв'язків про взаємодію мови та суспільства на різних етапах розвитку лінгвістичного знання, зокрема структуралізму, генеративізму, а також щодо різних лінгвістичних традицій (напр., мова і суспільство в марксистському радянському мовознавстві [25: 370–459]).

Проблематика кожного з розділів соціолінгвістики проектує розвиток теорії. Свого часу М. Халлідей виокремив макросоціологію мови, диглосію, мовне планування та мовне будівництво (уміщували питання мовної політики), соціальну діалектологію, перемикання коду та інші підрозділи. За У. Лабовим, проблематика соціолінгвістики охоплює питання стандартизації мови, мовне планування (тобто питання мовної політики), соціальне розшарування мови, мовну варіативність тощо. І все ж навіть в умовах певної неоднозначності, аморфності визначень тих чи тих питань у різних працях, теоретична і прикладна соціолінгвістика реагує на виклики часу у працях про взаємодію мов, особливості мовних ситуацій, причиново-наслідкові зв'язки між мовою та державою, мовою та ідеологією, мовою і нацією, мовою і політикою, мовою і релігією. Сьогодні подібні дослідження не тільки узагальнюють теоретичні моделі опису щойно згаданих аспектів, але й допомагають практичними рекомендаціями щодо конкретних прикладів мовного співжиття в багатонаціональних країнах.

Між соціолінгвістичними традиціями настільки потужний обмін, що стираються відмінності між ними. «Тажсамість» ідей у різних традиціях формує необхідне підґрунтя для початкового розуміння проблеми [6: 1–2], зумовлюючи появу метатеоретичного компонента соціолінгвістичного знання.

Розвиткові метатеорії соціолінгвістики сприяють міжнародні двомовні збірники та енциклопедії. В англо-німецькому збірнику «Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft» (у 2 т.) [25; 26] у першому томі першого видання розглянуто «Теоретичні аспекти», «Основні соціологічні та соціопсихологічні поняття», «Соціолінгвістичні поняття», «Історію соціолінгвістики

як дисципліни», «Суміжні і допоміжні дисципліни», «Соціальні проблеми, теоретичні підходи і результати досліджень». Розділи другого тому присвячені методиці аналізу, зокрема питанню про збір, реєстрацію та опис даних, соціальній релевантності ступенів лінгвістичного аналізу, проблемним територіям, також розриваються питання історичної соціолінгвістики, застосування соціолінгвістичного знання, втілення соціолінгвістичного аналізу на практиці. В однойменному виданні 2004–2006 рр. з'явилися вже нові розділи: «Предметне поле соціолінгвістики», «Основні поняття соціолінгвістики», «Соціологічні поняття», «Соціальні показники рівнів лінгвістичного аналізу», «Історія соціолінгвістики» (перший том), «Суміжні дисципліни», «Соціолінгвістична методологія», «Результати соціолінгвістичних досліджень» (другий том), «Регіональні огляди», «Лінгвістичні зміни, соціолінгвістичні аспекти», «Застосування» (третій том). Отже, усі зміни в розвитку теорії було відображено в новішому, другому виданні.

Енциклопедичні видання узагальнюють досвід вивчення конкретних соціолінгвістичних проблем у різних регіонах світу. Для прикладу, «Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education» [27] розкриває зміст понять, пов'язаних з такими основними проблемами: особливості індивідуального білінгвізму (розкрито його вияви в сім'ї, у зв'язку із заміжжям чи одруженням, у людей, різних за віком та соціальним статусом), та види мовної комунікації (розглянуто питання, пов'язані з проблемами мов іммігрантів, з диглосією, стандартизацією, асиміляцією, описано світові мови, розкрито сутність мовного імперіалізму). Третя частина довідника аналізує контакти мов на Землі, які виявляються з різних причин, наприклад, у зв'язку з двомовною освітою.

Розвиткові метатеорії соціолінгвістики сприяють і міжнародні соціолінгвістичні журнали: *Language and Society* (Cambridge: Cambridge University Press); *Journal of Sociolinguistics* (Oxford: Blackwell Publishers); *Language Variation and Change* (Cambridge: Cambridge University Press); *International Journal of the Sociology of Language* (Berlin: Mouton de Gruyter); *Current Issues in Language and Society* (Clevedon: Multilingual Matters); *Multilingua* (Berlin: Mouton de Gruyter); *Journal of Multilingual and Multicultural Development* (Clevedon: Multilingual Matters) [28: 10–11].

Важливу роль у поширенні соціолінгвістичного знання відіграють переклади. Не всі соціолінгвістичні традиції мають їх стільки, як є в російській соціолінгвістиці. Їх небагато в болгарській традиції. Як правило, отриманий досвід соціолінгвістичного аналізу болгарські дослідники пізнають з оригінальних праць Аммона, Берстайна, Лабова, Фішмана та ін. Аналогічна ситуація в польській соціолінгвістиці.

Згадані видання сприяють процесам генералізації теорії, формуванню універсального компонента, застосовного в усіх традиціях, та спеціалізації – тобто розвитку ідіоетнічного змісту кожної окремої традиції. Теорія соціолінгвістики в українській традиції замало привертає уваги, хоча, звісно, усі дослідження без неї не обходяться. Потрібні праці, які узагальнили б результати теоретичного аналізу в соціолінгвістиці, як-от: «Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance. F. K. Chambers» (Toronto, 1995, 1996, 1999, 2000), «Sociolinguistic Metatheory» (London, 1995) [29; 30]. Найновіші міркування про сутність соціолінгвістичної теорії знайдемо у двох томах шеститомного соціолінгвістичного збірника: N. Coupland and A. Jaworski. «A Critical history of Sociolinguistics» (Т. 1, 2009); N. Coupland «Sociolinguistic Theory and Social Theory» (Т. 6, 2009) [31; 32].

Відомо, що дослідницька методика в соціолінгвістиці становить синтез методів власне лінгвістичних та соціологічних, які використовуються, для прикладу, в

етнографії чи соціальній психології. Звичло збір матеріалу здійснюється за допомогою анкетування, інтерв'ю, спостереження, експерименту тощо. Однак сьогодні перелік методик оновлюється, тому що поглиблюється взаємодія соціолінгвістики з іншими науками. Наприклад, дискурсивний аналіз став засобом вивчення комунікативної ідентичності та менталітету [20]. Цьому посприяло розуміння, що соціолінгвістичні дослідження можуть реалізовувати не тільки кількісний підхід до матеріалу, як це засвідчують приклади досліджень із статистичними даними, виявляючи соціальну залежність фонетичних, лексичних чи граматичних ознак, але й якісну сутність явища, як це робить лінгвістика тексту, дискурсивна чи інтеракційна соціолінгвістика, здійснюючи «семіотичний аналіз мовленнєвих текстів з урахуванням позамовного контексту» [20: 23]. Під текстом постає будь-яка знакова подія, зокрема розмова, книга, фільм, картина, якась церемонія. Мета дискурсивного аналізу – розкрити механізм, за допомогою якого влада визначає панівні ідеології в суспільстві і оформляє дискурсивні практики [20: 31]. Загалом дискурсивний аналіз розглядає соціальну та історичну мотивацію у використанні знака, виявляючи причини вживання мовної форми для позначуваного. У згаданій праці П. Воденичарова застосування нової методики вплинуло на формулювання мети курсу соціолінгвістика: на його думку, вона полягає в критичному аналізі традиції формування мовної ідентичності болгар, тобто визначенні впливу офіційної ідеології на мовну кодифікацію, впливу пропаганди на популярні медійні тексти. Автор вивчає комунікацію між селянами, християнами і мусульманами, спеціалістами, злочинцями та іншими групами населення [20: 41]. Праця П. Воденичарова – не тільки приклад впровадження нової методики аналізу в соціолінгвістичні дослідження, але й ілюстрація змін в теоретичному підході до питань взаємодії мови та суспільства, тому що від початку свого розвитку болгарська соціолінгвістика розвивала ідеї Празької лінгвістичної школи, зокрема теорію літературної мови (див. для підтвердження [33]).

4. Формування ідіотнічного змісту соціолінгвістичного знання, або національних традицій соціолінгвістики

Кожна з традицій ілюструє досвід висвітлення різних аспектів взаємодії мови/мов та соціуму в окремо взятій державі. Часто про національні соціолінгвістичні дослідження інформують однойменні праці, як про чеську соціолінгвістику (*Chlopek J., Necvapil J. Reader in Czech Sociolinguistics*), японську (*Loveday L. J. Japanese sociolinguistics: an introductory survey*) чи польську соціолінгвістику (див. підрозділ «U początków polskiej socjolingwistyki» в монографії *Grabias S. Język w zachowaniach społecznych* [34: 92–110] та ін. Перелік традицій можна продовжити, виокремлюючи ще й німецьку, іспанську, французьку чи українську соціолінгвістичні традиції, не кажучи про абсолютного лідера – англomовну соціолінгвістику.

Кожну традицію характеризують кількісні (перелік різножанрових праць на соціолінгвістичну тематику) та якісні (напрями розвитку теорії, тематика) показники, виявляючи, як соціолінгвістична теорія реагує на запити суспільств. Наприклад, за кількісними показниками болгарську соціолінгвістичну традицію представляють різні за жанром праці, від статей до енциклопедії. Тематичне багатство досліджень про болгарську мову та інші мови в країні охоплює питання історичного, методологічного та теоретичного характеру, вивчення мовної ситуації в різних болгарських містах, мовні процеси в сім'ї, зокрема питання дитячого мовлення, проблему найменування новонароджених та моду на власні імена, мовну (мовленнєву) культуру; перемикання кодів, теорію літературної мови; проблеми білінгвізму і диглосії; мову сучасних ЗМІ, проблему стилю; соціолінгвістичні проблеми при вивченні іноземних мов; жаргони,

сленг, арго; мовну європеїзацію, інтернаціоналізацію, термінологізацію і детермінологізацію; мовне планування і прогнозування; взаємодію проблем соціолінгвістики та психолінгвістики. Як приклад наведемо колективну монографію «Соціолінгвістика и ученическата реч» (1996), в якій автори аналізують мовлення софійських гімназистів, зокрема жаргон та механізми перемикання коду, монографію «Диглосията с оглед на българската езикова ситуация» (2005), що розкриває конкуренцію між мовами, тому диглосія постає як соціопсихологічна проблема, яку, як правило, розглядають у макросоціолінгвістиці [36; 36].

Перший із підручників: «Соціолінгвістика. Основни тезиси» (1982) [37] М. Віденова, написаний на основі лекцій для студентів-болгаристів Софійського університету Святого Климентія Охридського, окреслює напрямки модерної соціолінгвістики в Болгарії: мова і її кореляції із соціальною структурою, мова і соціалізація особи, спільне і відмінне в соціолінгвістичній методиці в порівнянні з методикою інших наук – статистикою, стилістикою, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, діалектологією. Автор проаналізував процедури анкетування, мовний матеріал, записаний від осіб, членів різних соціальних груп. Теоретична база підручника – досягнення американської соціолінгвістики, зокрема праці У. Лабова.

Новий підручник М. Віденова «Увод в соціолінгвістиката» (2000) [38] містить основні соціолінгвістичні поняття, які автор розглядає на основі фактів та явищ, пов'язаних з буттям мови/мов у Болгарії. У першому розділі розкрито становлення соціолінгвістичного аналізу на прикладі ідей радянського мовознавства 20–30 рр. ХХ ст., Празької лінгвістичної школи, британських та американських дослідників, а також враховано перші праці із соціолінгвістики в Європі. В інших семи розділах – аналіз національної болгарської соціолінгвістичної традиції. М. Віденов вважає, що її розвиток відбувся на основі діалектології і легалізації соціології, тому важливими є питання про мовленнєві спільноти, мовленнєву поведінку і суспільну думку, про «соціальні ролі», зв'язки з іншими дисциплінами, зокрема функціональною стилістикою, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, діалектологією тощо.

Болгарська соціолінгвістична традиція має власну енциклопедію із соціолінгвістики, це «Малка Енциклопедия по соціолінгвістиката» (1993) А. Пачева [8]. Довідник містить інформацію до понад 100 гасел, його теоретичне підґрунтя – праці болгарських та зарубіжних мовознавців (у бібліографії враховано результати англомовної, німецької та російської традицій). Соціолінгвістика постає як самостійний напрям досліджень та наукова дисципліна. А. Пачев розглянув опозицію «марксистська – немарксистська соціолінгвістика». Методологічною основою дослідження першого різновиду є марксистське вчення про суспільство, про мову як суспільне явище. У межах другого різновиду виокремлено основні напрями аналізу: соціологію мови Д. Фішмана, етнографію мовлення Д. Хаймса, теорію кодового переходу Б. Берстайна, психологічний напрям, етнометодологію. Докладно описано базові поняття соціолінгвістики, як це підтверджують гіпоніми до терміна *Билингвизъм, двуезичие: адекватен, асиметричен, индивидуален, балансиран, едновременен, естествен, изкуствен, инструментален, интегративен, консекутивен, културен, небалансиран, нерещипрочен, пасивен, рещипрочен, социален, скрит, вътрешногрупов, интегрален, междугрупов, начален, остатъчен, прогресивен, регресивен* [8: 384].

Виходять збірники праць на соціолінгвістичну тематику, як-от: «Езикова политика на Европейския съюз и европейското университетско пространство» (2006) [39].

Польські дослідники враховують ідеї взаємодії мови та культури А. Вежбицької, ідеї У. Лабова, теоретика мовної комунікації К. Бюлера, Дж. Фішмана та ін. [34: 63–107; 40: 7–18; 41]. Для сучасної польської соціолінгвістичної традиції визначальними є комунікативний та прагматичний підходи: на матеріалі польської мови уже вивчено мову міст, сіл, практично усі соціолекти (навіть такої малої групи, як культуристи), постійною є увага до функціонування польської мови за кордоном, розглядають її нові функції в умовах об'єднаної Європи.

Отже, ознака кожної соціолінгвістичної традиції – розвиток лінгвістичної теорії щодо конкретної мовної дійсності.

5. Завдання української соціолінгвістики

Досвід вивчення усіх виявів взаємодії мови та суспільства на синхронному зрізі та в історії виокремлюємо як українську соціолінгвістику, або українську соціолінгвістичну традицію, носій аспектуалізованого знання про взаємодію мови/мов та соціуму в Україні та у світі. Корені традиції беруть початок в розкритті соціальної сутності мови в мовознавчих працях О. Потебні [9: 52–70]. У ХХ ст. традиція зазнала деформації у зв'язку з приписами радянського мовознавства щодо тлумачення зв'язку мови і суспільства (приміром, на етапі соціологічного напрямку 30-х рр. розвивалася теорія мови М. Марра та представників марксистського мовознавства; на модерному етапі розвитку 50–90-х рр. – теорія мови І. Білодіда). Сучасні дослідження із соціолінгвістики в Україні повинні зреалізувати настанову А. Мейє, одного із засновників соціологічного напрямку в мовознавстві поч. ХХ ст., про те, що формування лінгвістичних ідей базується на об'єктивному матеріалі і є незалежним від ідеологічних (політичних) настанов.

Окреслимо першовагомі завдання, які, на наш погляд, потрібно вирішувати в сучасних умовах, коли напрям ще не до кінця сформований теоретично і методологічно, а для опису категорійної бази недостатньо зібрано та систематизовано емпіричний матеріал (пам'ятаймо, що саме такі дослідження забезпечуватимуть формування ідіотетичної складової української соціолінгвістичної традиції).

1. Розробити стратегію розвитку макро- і мікросоціолінгвістичних досліджень в Україні. Перші вивчатимуть питання взаємодії мови та соціуму з урахуванням матеріалу репрезентативного опитування усього населення держави, у них мали б брати участь не тільки соціолінгвісти, але й соціологи, історики, культурологи, етнографи, релігієзнавці (добрим прикладом служить єдиний за останні двадцять років соціолінгвістичний проект «Мовна політика та мовна ситуація в Україні: стан і рекомендації» за ред. Ю. Бестерс-Дільгер (2008) [42]. Мікросоціолінгвістичні дослідження повинні сформулювати методику опису мовлення індивіда чи окремої групи. До цього часу все ще поодинокими є праці про мову сім'ї, мовлення людей різного віку, починаючи від дитини і аж до похилого віку, мовлення представників конкретних соціогруп, зокрема вчителів, лікарів, водіїв, продавців, працівників фірм, компаній тощо. Українська соціолінгвістика не вивчає питань мовної соціологізації іноземних студентів, також немає праць про особливості українського мовлення іноземців.

2. Окреслити об'єкт і предметну сферу аналізу історичної соціолінгвістики та історії соціолінгвістики, ввести матеріал про українську мовну дійсність. Дослідники подібних питань мали б враховувати результати, отримані в працях з історії літературних мов, культури мови, історії мовознавства, соціології, демографії, історії, філософії, культурології, релігієзнавства тощо, необхідні для опису взаємодії мови та соціуму в історичному розвитку.

3. Описати мови корінних, але нечисленних народів, які проживають в Україні, зокрема караїмську, кримчацьку, ромську. Народи, які ними послуговуються, не мають власних державних чи автономних територіальних утворень.

4. Набути кількісних показників традиції, тобто створити різножанрові праці про взаємодію мови та суспільства, починаючи від соціолінгвістичних енциклопедій та словників і завершуючи не просто монографіями чи статтями, а різноманітними хрестоматіями та записами мовлення з урахуванням гендерного, вікового чи професійного чинників носіїв різних мов. Потрібні і зіставні соціолінгвістичні дослідження. Поява таких досліджень – це умова конкурентоздатності української соціолінгвістики серед інших традицій.

5. Розвивати соціолінгвістичну лексикуграфію, яку представлятимуть одномовні (укладені на матеріалі української мови) та перекладні довідники, з обов'язковим залученням не тільки англійської чи німецької, але й японської, арабської, китайської та інших мов.

6. Сприяти розвитку соціолінгвістики як навчальної дисципліни. Сьогодні предмет слухають у небагатьох університетах України. Для його поширення спочатку як спецкурсу, а потім і нормативного курсу на гуманітарних факультетах потрібні програми, підручники, хрестоматії. В умовах новітньої лінгвістичної парадигми студент-філолог зобов'язаний вміти інтерпретувати навколишню мовну дійсність науковими засобами. Подібне вміння виникатиме шляхом об'єктивного висвітлення питань соціолінгвістики.

7. Налагодити зв'язок соціолінгвістики із суспільством, до якого потрібно доносити отримані результати про аспекти взаємодії мови та соціуму. Суспільство мало знає про функціонування мови/мов в Україні та у світі з уст науковців, а саме ці знання, які будуть йти в парі із розкриттям питань історії, демографії чи етнології, сприятимуть розвитку мовного світогляду громадян, культурі їхнього не тільки лінгвістичного, але й політичного мислення.

Приміром, Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, створену ще у 80-х рр. минулого століття і не для України, Верховна Рада ратифікувала двічі. Цей документ набув чинності 2006 р. і сьогодні став підґрунтям формулювання приписів щодо мовної політики держави. Якщо до першої ратифікації цього документа в Україні (1999) не було соціолінгвістичних праць про міжнародне мовне законодавство, то восени 2010 р. на час обговорення нового закону про мови уже були рекомендації згаданого міжнародного соціолінгвістичного проекту «Мовна політика та мовна ситуація в Україні (2008), який чітко окреслив права української мови як єдиної державної мови та засобу офіційного спілкування на всій території держави і засвідчив неприйняття спеціального визначення статусу російської мови; запропоновано навіть термін «недержавні мови» для всіх уживаних в Україні мов, окрім української тощо [41: 332–339].

8. Доносити результати української соціолінгвістичної традиції до закордонного читача, друкуючи дослідження в міжнародних соціолінгвістичних журналах та збірниках. Зарубіжні джерела часто не містять інформації про українську мову або доносять необ'єктивну характеристику про процеси в Україні. Наприклад, «The World Major Languages» (1991) [43] – тематична енциклопедія про основні мови світу. Редактор видання мав завдання знайти критерії, щоб виявити набір мов для опису. До уваги бралися кількість мовців, чи є мова офіційною та функціонує в незалежній державі, чи має літературну традицію. Хоча в основу виокремлення мов світу лягли соціальні характеристики, до переліку слов'янських мов потрапили лише російська,

польська, чеська, словацька, сербо-хорватська мови, тобто інформації про українську мову немає. В енциклопедії «Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education» (1998) [27] відомості про українську мову є, однак знаходимо, що Україна стала незалежною 1991 р. і українська та російська мови є офіційними в країні («Both Ukrainian and Russian are official languages in the country»), що українська мова ще відома як малоросійська, бо вона, мовляв, пов'язана з останньою.

Висновки

Соціолінгвістична теорія стає передумовою лінгвістичного опису як одне із завдань сучасного мовознавства. Цьому сприяють зв'язок соціолінгвістики з новими науками, диференціація предметної сфери аналізу, розвиток теорії та метатеорії, оновлення дослідницьких методик аналізу.

У соціолінгвістичних традиціях відбувається генералізація та спеціалізація знання про мову та суспільство.

Українська соціолінгвістична традиція повинна стати конкурентною щодо інших шляхом створення кількісних (різножанрові праці) та якісних (розвиток нової проблематики) показників. Результати макросоціолінгвістичних досліджень, які ще не стали підґрунтям для прийняття політичних рішень, важливо доносити до суспільства з метою передбачення конфліктних ситуацій і маніпуляцій мовною свідомістю громадян України.

Перспективу розвитку теорії сучасної соціолінгвістики вбачаємо в залученні результатів нових соціолінгвістичних традицій, і зокрема української, з метою формування соціолінгвістичної типології. Цей підхід відповідає логіці розвитку сучасних ідей соціолінгвістики як напряму у світовому мовознавстві.

1. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства : монографія / Т. В. Радзівська. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго. – 2007. – 352 с.
2. Мельничук О. С. Методологічні пошуки в нових підходах до висвітлення мови / О. С. Мельничук // Мовознавство. – 1991. – № 3.
3. Методологические основы новых направлений в мировом языкознании / отв. ред. А. С. Мельничук. – К., 1991. – 380 с.
4. Актуальні проблеми соціолінгвістики : зб. наук. пр. – К., 1992. – 99 с.
5. Sociolinguistics. Critical Concepts in Linguistics / ed. by Nikolas Coupland and Adam Jaworski. – 2009. – Vol. 1–6.
6. Coupland N. Introduction / Nikolas Coupland, Adam Jaworski // Sociolinguistics. A reader and coursebook / ed. by Nikolas Coupland and Adam Jaworski. – New York, 1997. – P. 1–3.
7. Вахтин Н. Б. Социолингвистика и социология языка : учеб. пособ. / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – СПб. : Гуманит. Академия ; Изд-во Европ. ун-та в СПб., 2004. – 336 с.
8. Пачев А. Малка Енциклопедия по социолингвистика / Ангел Пачев. – Плевен : Евразия-Абагар, 1993. – 470 с.
9. Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві : монографія / Галина Мацюк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 432 с. – (Сер. : «Мова і соціум» ; вип. 1).
10. Fishman J. The Sociology of Language / Joshua Fishman // Sociolinguistics. A reader and Coursebook / ed. by Nikolas Coupland and Adam Jaworski. – New York, 1997. – P. 25–30.
11. Брицин В. М. Соціолінгвістика / В. М. Брицин // Українська мова : Енциклопедія. – К., 2007. – С. 654.
12. Trudgill P. Introducing language and society / P. Trudgill. – Penguin, 1992.
13. Classified List of Entries // The Encyclopedia of Language and Linguistics / ed.-in-chief R. E. Asher. – Oxford ; New York ; Seoul ; Tokyo : Perhamon Pres, 1994. – Vol. 10. – P. 5277–5305.

14. Linguistic Human Rights : a sociolinguistic Introduction [Електронний ресурс] / by Peter L. Patrick ; Department of Language. – Доступно з: <http://onlinelibrary.wiley.com>.
15. Indeterminacy in Sociolinguistics / Alexandra Mystra Jaffer // Sociolinguistics Symposium. Negotiating transnational space and multilingual encounters. Abstracts. – 2010. – P. 64–67.
16. Мечковская Н. Б. Социолінгвистика : посібник для студ. гуманит. вузів і учасників лицей / Н. Б. Мечковская. – 2-е изд., испр. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 207 с.
17. Spolsky B. Sociolinguistics / B. Spolsky ; Series Editor H. G. Widdowson. – Oxford, 1998. – 128 p.
18. Encyklopédia Jazykovedy. – Bratislava : OBZOR, 1993.
19. Boxer D. Applying Sociolinguistics. Domains and face-to-face interaction / Diana Boxer. – 2002. – 244 p.
20. Воденичаров П. Социолінгвистиката. Критика на езиковите идеологии и идентичности / П. Воденичаров. – София : СЕМА РИШ, 2003. – 213 с.
21. Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика: Питання мовної політики : навч. посіб. / Галина Мацюк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 212 с. – (Сер. : «Мова і соціум» ; вип. 2).
22. Linguistic Landscape in the City / ed. by Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael and Monica Barni – Bristol-Buffalo-Toronto : Multilingual Matters, 2010. – 354 p.
23. Skudrzykowa A., Urban K. Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej / A. Skudrzykowa, K. Urban. – Krakow ; Warszawa, 2000. – 169 s.
24. The History of English in a Social Context. A Contribution to Historical Sociolinguistics / ed. by Dieter Kastovsky, Arthur Mettinger. – Berlin ; New York, 2000. – P. 1–115.
25. Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft / Herausgegeben von Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier. – Berlin ; New York, 1987. – Vol. 1. Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft / ed. by Erster Halbband . – Berlin ; New York, 1988. – Vol. 2.
26. Sociolinguistics. Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. 2nd completely revised and extended edition, 2., vollständig neu bearbeitete und erweiterte auflage / Herausgegeben von Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier, Peter Trudgill. Vol. 1/1. Teilband. – Berlin ; New York, 2004 ; Vol. 2/2. Teilband. – Berlin ; New York, 2005 ; Vol. 3/3. Teilband. – Berlin ; New York, 2006.
27. Baker C. Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education / Colin Baker, Sylvia PrysJones. – Multilingual Matters, 1998. – 757 p.
28. Editors' Introduction. Sociolinguistics : Origins, Definitions and Approaches // Sociolinguistics. A reader and Coursebook / ed. by Nikolas Coupland and Adam Jaworski. – New York, 1997. – P. 5–11.
29. Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance / F. K. Chambers. – Toronto, 1995.
30. Sociolinguistic Metatheory. – London, 1995.
31. Coupland N., Jaworski A. A Critical history of Sociolinguistics / Nikolas Coupland and Adam Jaworski. – 2009. – T. 1.
32. Coupland N. Sociolinguistic Theory and Social Theory / Nikolas Coupland. – 2009. – T. 6.
33. Виденов М. Българската езикова политика (в светлината на теорията книжовните езици) / М. Виденов. – София, 2003. – 292 с.
34. Grabias S. U początków polskiej socjolingwistyki / S. Grabias // Język w zachowaniach społecznych. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – S. 92–110.
35. Социолінгвистиката и ученичката реч / М. Виденов, М. Банчева, П. Сотиров, А. Ангелов. – София, 1996.
36. Виденов М. Диглосията с оглед на българската езикова ситуация / М. Виденов. – София : Академично издателство «Марин Дринов», 2005. – 248 с.

37. Виденов М. Социолінгвистика. Основни тезиси / М. Виденов // Български социолінгвистически проблеми. – 1982.
38. Виденов М. Увод в социолінгвистиката / М. Виденов. – София : Делфи, 2000. – 318 с.
39. Езиковата политика на Европейския съюз и европейското университетско пространство / Багрелия Борисова. – Велико Търново : ПИК, 2006. – Т. 1–2. – 857 с.
40. Lipinska E. Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności / E. Lipinska. – Kraków, 2003. – 147 s.
41. Lubas W. O polskim zarysie socjolingwistyki. Plan metodologiczny / W. Lubas // Socjolingwistyka. – 1994. – № 14. – S. 7–18.
42. Мовна політика та мовна ситуація в Україні : аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер. – К., 2008. – 363 с.
43. The World Major Languages / ed. by Bernard Comrie. – London ; New York, 1991. – 1025 p.

Словники:

- ЕСУМ т. 3: Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол. : О. С. Мельничук (головн. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3 : Кора-М / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – 552 с.
- ЕСУМ т. 4: Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4 : Н-П / уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; ред. тому : В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко. – 2003. – 656 с.

MODERN SOCIOLINGUISTICS : THEORY DEVELOPMENT TRENDS AND TASKS

Halyna Matsyuk

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
h_matsyuk@yahoo.com*

The article outlines the relations of sociolinguistics with new disciplines, object field differentiation, theory and meta-theory formation, updating of research methods and development of idio-ethnic content of sociolinguistics knowledge. Trends in theory development are explored on the basis of data from various sociolinguistics traditions. The task of Ukrainian sociolinguistics is articulated.

Key words: sociolinguistics theory, sociolinguistics tradition, sociolinguistics methods, Ukrainian sociolinguistics.

СОВРЕМЕННАЯ СОЦИОЛИНГВИСТИКА : ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ТЕОРИИ И ЗАДАНИЯ

Галина Мацюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
h_matsyuk@yahoo.com*

В статье рассматривается вопрос о связи социолінгвистики с новыми дисциплинами, дифференциации ее предметного поля, формировании теории и метатеории, обновлении ис-

---

следовательской методики, развитии идиоэтнического содержания социолингвистического знания. Тенденции в развитии теории раскрыты на материале разных социолингвистических традиций. Выделены задачи украинской социолингвистики.

Ключевые слова: теория социолингвистики, социолингвистическая традиция, методы социолингвистики, украинская социолингвистика.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2010

Прийнята до друку 17.09.2010